

Asia: VN/13482/2022

E-aineistojen kirjastokäytön korvaamista koskeva selvitys

Selvityksen johtopäätökset

Näkemyksenne selvityksen oikeudellisia lähtökohtia koskevista johtopäätöksistä (jakso 3.1.2)

Kannatamme sitä, että oikeus korvaukseen e-aineistojen rajatusta kirjastokäytöstä (ns. e-lainauksesta) vahvistetaan lailla. Oikeudellisia lähtökohtia koskevat johtopäätöksessä jaksossa 3.1.2 ovat mielestämme oikeat. Lainauskorvaus e-aineistojen osalta ei voi perustua levitysoikeuden raukeamiseen perustuvaan lainausoikeutta koskevaan rajoitukseen, vaan kyse on yleisölle välittämisestä.

Selvityksessä todetaan, että äänikirjan lukijoiden panos esittävinä taiteilijoina ei ole yhtä merkittävä ja yhtä paljon työtä vaativa kuin tekijöiden ja kääntäjien panos. Tekijänoikeuslainsäädännössä ei kuitenkaan arvoteta tekijänoikeuden syntymisen osalta, kuinka paljon aikaa tai työtä henkilö käyttää suojan kohteen luomiseksi. Äänikirjan lukijan eli ääninäyttelijän merkitys on äänikirjalle merkittävä. Ilman ääninäyttelijää ei ole äänikirjaa. Ääninäyttelijän osuudella on siten keskeinen merkitys äänikirjassa. Ääninäyttelijällä on myös esittävänä taiteilijana tekijänoikeuslain mukainen oikeus kieltää äänikirjan kirjastokäyttö. On kohtuullista, että ääninäyttelijöillä (lukijoilla) on yhdenvertainen oikeus e-lainauskorvaukseen äänikirjojen kirjastokäytöstä kuten muillakin äänikirjan tekijöillä. Näin ollen e-lainauskorvausoikeus tulee ulottaa koskemaan äänikirjan ääninäyttelijöitä.

Pidämme epäoikeudenmukaisena ja syrjivänä selvityksen s. 65 toteamusta, että kustantajien tulisi huolehtia äänikirjojen lukijoiden e-lainauksien oikeuksien ostaminen itselleen. Mikäli äänikirjoihin luodaan e-lainauskorvaus, tulee kaikkia oikeudenhaltijoita kohdella ja suojata lainsäädännössä tasapuolisesti ja samalla tavalla. Käytännössä selvityksessä ohjataan nk. buy outiin äänikirjojen lukijoiden osalta, toisin kuin muiden oikeudenhaltijoiden osalta.

Näkemyksenne korvausjärjestelmän tarpeesta ja ehdotettavan järjestelmän perusteista (jakso 4.1)

Suhtaudumme myönteisesti e-aineistojen käytöstä tekijöille ja muille oikeudenhaltijoille maksettavaan korvaukseen ja siihen, että e-aineistojen kirjastokäytön korvaaminen tullaan vahvistamaan tekijänoikeuslaissa. E-lainauskorvaus tulee kuitenkin ulottaa koskemaan kaiken tyyppisiä sisältöjä ja kaikkia tekijäryhmiä.

Selvityksessä todetaan, että äänikirjan lukijoiden panos esittävinä taiteilijoina ei ole yhtä merkittävä ja yhtä paljon työtä vaativa kuin tekijöiden ja kääntäjien panos. Tekijänoikeuslainsäädännössä ei

kuitenkaan arvoteta tekijänoikeuden syntymisen osalta, kuinka paljon aikaa tai työtä henkilö käyttää suojan kohteen luomiseksi. Äänikirjan lukijan eli ääninäyttelijän merkitys on äänikirjalle merkittävä. Ilman ääninäyttelijää ei ole äänikirjaa. Ääninäyttelijän osuudella on siten keskeinen merkitys äänikirjassa. Ääninäyttelijällä on myös esittävänä taiteilijana tekijänoikeuslain mukainen oikeus kieltää äänikirjan kirjastokäyttö. On kohtuullista, että ääninäyttelijöillä (lukijoilla) on yhdenvertainen oikeus e-lainauskorvaukseen äänikirjojen kirjastokäytöstä kuten muillakin äänikirjan tekijöillä. Näin ollen e-lainauskorvausoikeus tulee ulottaa koskemaan äänikirjan ääninäyttelijöitä.

Pidämme epäoikeudenmukaisena ja syrjivänä selvityksen s. 65 toteamusta, että kustantajien tulisi huolehtia äänikirjojen lukijoiden e-lainauksien oikeuksien ostaminen itselleen. Mikäli äänikirjoihin luodaan e-lainauskorvaus, tulee kaikkia oikeudenhaltijoita kohdella ja suojata lainsäädännössä tasapuolisesti ja samalla tavalla. Käytännössä selvityksessä ohjataan nk. buy outiin äänikirjojen lukijoiden osalta, toisin kuin muiden oikeudenhaltijoiden osalta.

Selvityksessä painotetaan, että erityisesti kirjailijoille ja kirjallisuuden kääntäjille kirjastolainaus on taloudellisesti merkittävää. Tekijänoikeuskorvaukset, mukaan lukien lainauskorvaukset, ovat kuitenkin tärkeitä ja taloudellisesti merkittäviä kaikille tekijäryhmille, vaikka ne olisivatkin pienempiä kuin jokin toinen heidän saamansa tekijänoikeustulo. Selvityksen arvioinnissa ei toteudu tasapuolinen kohtelu eri tekijäryhmien välillä. E-kirjojen lukijoiden eli ääninäyttelijöiden tulee olla yhdenvertaisesti oikeutettuja lainauskorvaukseen e-aineistojen kirjastokäytöstä yhtä lailla kuin kirjailijoiden ja kääntäjienkin tai muiden tekijöiden. Toisin kuin selvityksessä todetaan, lainauskorvaus olisi merkittävä tulonlähde myös äänikirjojen lukijoille.

Pidämme hyvänä lähtökohtana sitä, että lainauskorvauksen määrä perustuu lainausmääriin. On kuitenkin varmistettava, että lainauskorvaukseen osoitettu määräraha on jatkossa riittävä, jos lainausmäärät kasvavat nykyisestä.

E-lainauskorvaus tulisi ulottaa koskemaan tasapuolisesti muitakin teostyyppisiä kuin kirjoja, esim. elokuvia.

Näkemyksenne selvityksen johtopäätöksistä ja taloudellisista vaikutuksista (jakso 4.3) sekä erityisesti selvittäjän ehdottamasta etusijajärjestyksestä (jakso 4.3.4) ja korkeakoulukirjastojen e-lainamisesta (jakso 4.3.2)

Lainauskorvausta määritettäessä kaikkia e-aineistoja on kohdeltava tasapuolisesti. Etusijajärjestys ei ole kannatettava, sillä se asettaa erilaisten teosten tekijät perusteetta epätasa-arvoiseen asemaan. Se, että jokin teostyyppi on määrällisesti kirjaston kokoelmassa suurin, ei oikeuta kohtelevaan muiden teosten tekijöitä eriarvoisesti. Ei ole perusteltua jättää aineistotyyppiä lainauskorvausjärjestelmän ulkopuolelle vain sen vuoksi, että kyseisen aineistotyyppin määrä kirjaston kokoelmassa on pieni. Tiettyjen aineistojen, kuten elokuvat, sulkeminen lainauskorvauksen ulkopuolelle on tekijänoikeudenhaltijoille poliittinen viesti siitä, miten erityyppisiä aineistoja arvotetaan ja miten tärkeänä erityyppisten aineistojen tarjontaa kirjastoissa pidetään.

Selvityksessä ehdotetaan myös, että e-lainauskorvausta maksettaisiin vain sellaisista e-kirjoista ja e-äänikirjoista, joiden painetuista versioista maksetaan lainauskorvauksia. Selvityksessä jätetään kuitenkin huomioimatta, miten toimitaan sellaisten e- tai äänikirjojen osalta, jotka on suoraan tehty e- tai äänikirjaksi ja joista ei ole saatavilla painettua kirjaa. Selvityksessä jätetään myös huomioimatta sellaiset e-kirjat ja äänikirjat, joiden painettua versiota kirjastot eivät hanki kokoelmaansa, jolloin niiden painetuista versioista ei makseta lainauskorvausta.

Kirjastojen aineiston hankintaa varten osoitettu rahamäärä on mitoitettava riittäväksi, jotta kirjastoilla on riittävät resurssit hankkia aineistoja kokoelmiinsa ja palveluihinsa huomioiden myös e-lainauskorvauksesta aiheutuvat kulut. Jos e-lainauskorvauksen suuruuden eli taloudellisen vaikutuksen arvioidaan olevan 1,5–2 MEUR vuodessa, tähän varatun määrärahan tulee sisältää osuudet kirjailijoiden ja kääntäjien lisäksi myös ääninäyttelijöille (lukijoille), kuvantekijöille, valokuvaajille, musiikin tekijöille ja elokuvantekijöille.

Näkemyksenne selvityksessä ehdotetusta lainsäädännöllisestä ratkaisusta (jaksot 5.1, 5.1.1 ja 5.1.2)

On kannatettavaa, että e-lainauskorvaus vahvistetaan lain tasolla tekijänoikeuslakiin, koska se vakauttaa lainauskorvausjärjestelmää ja luo oikeudelliset perusteet varata määräraha valtion talousarvioon lainauskorvauksen maksamista varten.

Lainsäädännöllisen ratkaisun tulee kuitenkin kattaa kaiken tyyppiset e-aineistot ja tekijät tasapuolisesti. Ehdotamme 38 a §:n sanamuotoa muutettavaksi seuraavin muutoksin:

- Säännöksen tulee kattaa kirjan ja äänikirjan lisäksi muutkin e-aineistot, kuten elokuvateokset. Säännöksen soveltamisalaa ei tule rajata koskemaan vain kirjoja ja äänikirjoja.
- Säännöksen tulee kattaa myös teoksen esitys eli e-kirjan ääninäyttelijän (lukijan) oikeus lainauskorvaukseen. Ehdotamme säännöksen sanamuotoa muutettavaksi siten, että säännös kattaa e-aineistoon sisältyvät teokset ja muut suojan kohteet.
- Säännöksen tulee kattaa myös e-aineiston lainaukset korkeakoulukirjastoista.
- Jotta säännös kattaa ehdotuksemme mukaisesti kaiken tyyppiset e-aineistot, ehdotamme säännöksen 1 momentin sanamuotoa muokattavan kuulumaan seuraavalla tavalla:

”Kun kirjasto saattaa tekijänoikeuden haltijan kanssa sovituilla ehdoilla yleisön saataviin e-aineistoon sisältyvän teoksen, tekijänoikeuslain 49 a §:ssä tarkoitetun valokuvan, teoksen esityksen taikka muun suojan kohteen välittämällä teoksen tai muun suojan kohteen yleisölle johtimitse tai johtimitta siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada teos tai muu suojan kohde saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana käytettäväksi rajoitetuksi ajaksi, tekijällä on sen estämättä, mitä tekijän ja muun oikeudenhaltijan välillä on sovittu teoksen tai muun suojan kohteen hyödyntämisestä maksettavasta korvauksesta, oikeus 19 §:n 4 momentissa säädettyyn korvaukseen.”

Muut selvitystä koskevat kommentit

Hämmästelemme, että selvitystä tehtäessä äänikirjojen lukijoita edustavia tahoja esim. Näyttelijäliittoa ei ole kuultu. Selvityksen johtopäätökset äänikirjojen lukijoiden osalta on tehty ilman asiallista juridista tai taloudellista arviota.

E-aineistojen kirjastokäytöstä lainauskorvauksen maksaminen tekijöille ja muille oikeudenhaltijoille on kannatettava ja tärkeä ratkaisu. Kannatamme e-lainauskorvauksen sisällyttämistä tekijänoikeuslakiin.

Kaikkia tekijöitä ja oikeudenhaltijoita tulee kohdella tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti. Tekijänoikeuskorvaukset ovat ääninäyttelijöille yhtä lailla merkittävä tulonlähde kuin kirjailijoille ja kääntäjille, koska heille maksetaan usein työstään kertakorvaus, eivätkä he saa kirjan myyntiin

perustuvaa rojalta. Kirjailijat ja kääntäjät saavat yleensä myös kirjastokäyttöön hankituista e- ja äänikirjoista korvauksen kustantajalta kustannussopimuksen perusteella toisin kuin ääninäyttelijät. Kun kuvataan e-aineistojen tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden saamia korvauksia, tulee muodostaa kokonaiskuva kaikkien tekijöiden asemasta.

Näyttelijäliitto ry toteutti tammikuussa 2023 jäsenilleen kyselyn äänikirjojen lukemisen taloudellisesta merkityksestä, työskentelytavasta ja korvauksen määrittämisestä. Kyselyyn vastasi 101 näyttelijää. Näistä kaikki toimivat äänikirjojen lukijoina eli ääninäyttelijöinä. Vastaajien mukaan äänikirjojen lukijatulot muodostavat keskimäärin noin kolmanneksen heidän vuotuisista tuloistaan. 77 % kyselyn vastaajista ilmoitti työskentelevänsä freelancerina. 84 % kyselyn vastaajista ilmoitti saavansa tekemästään työstä äänikirjan lukijana tuntipalkkaa.

Selvitys osoittaa, että e-aineistoista maksettavilla tekijänoikeuskorvauksilla olisi suuri merkitys myös ääninäyttelijöille.

Selvityksessä poissuljetaan elokuvien sisällyttäminen e-lainauskorvauksen piiriin. Perusteluissa todetaan, että elokuvien tekijät luovuttavat oikeuksiaan tuotantoyhtiölle. Oudoksumme tätä perustetta, sillä kirjailijat ja kääntäjät luovuttavat yhtä lailla oikeuksiaan kustantajille äänikirjojen ja e-kirjojen levitysoikeuksien osalta, mutta jostain syystä tätä ei ole nostettu esille selvityksessä tai sillä ei ole nähty olevan merkitystä.

Kaikkien tekijöiden ja oikeudenhaltijoiden yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi e-lainauskorvausta tulee maksaa yhtäläisin perustein myös av-aineistojen kirjastokäytöstä. Selvityksessä ei ole kuvattu elokuvien kirjastolainauksen käytäntöjä. Aikaisemmin kirjastot ostivat DVD- ja BlueRay-elokuvia lainattavaksi kirjaston asiakkaille tallenteina. Tallenteita kirjastot voivat ostaa VLMedian Kirjastokauppa.fi-palvelusta tai Kirjastopalvelun tai Booky.fi:n kirjastojärjestelmien kautta. Tallennemyyntiin on sisällytetty tekijänoikeusmaksu, jonka Kopiosto on kerännyt VLMedialta ja Yleltä ja tilittänyt tekijöille. Tallennemyynti kirjastoille on käytännössä viimeisten vuosien aikana loppunut kokonaan, kun kirjastot ovat ottaneet käyttöönsä elokuvapalvelun (esim. Kirjastokino ja Viddla), josta kirjaston asiakkaat saavat lainata elokuvia kirjastokortilla. Tallenteiden kirjastokäyttökorvaukset ovat olleet useiden satojen tuhansien eurojen suuruisia. Kirjastojen DVD-hankintojen vähentymisen ja e-lainaukseen siirtymisen johdosta korvaukset ovat viimeisen parin vuoden aikana tippuneet muutamaa tuhatta euroon vuositasolla. Sellaisten Ylen omatuotantoisten tv-ohjelmien ja elokuvien, joiden kirjastokäyttökorvaukset on tilitetty Kopioston kautta av-tekijöille, olivat vuositasolla parisataatuhatta euroa vielä noin viisi vuotta sitten, ja viime vuonna 2022 vain muutama tuhat euroa vuodessa. Korvaustason muutos on merkittävä ja johtuu osaltaan kirjastojen siirtämisestä elokuvahankintansa elokuvapalveluihin, joita kirjastokäyttöön tarjotaan ja joista kirjaston asiakkaat pääsevät ”lainaamaan” elokuvia samalla periaatteella kuin e-kirjoja ja äänikirjojakin. Elokuvien lainaaminen kirjastoista on siirtynyt lähes kokonaan tällaisiin e-palveluihin, joita kirjaston käyttäjät saavat käyttää kirjastokortilla. Samaan aikaan, kun tekijöiden saamien korvausten taso on romahtanut DVD-elokuvien hankintojen ja lainausten määrän romahtamisen myötä, elokuvien katselu kirjastopalveluiden kautta on kasvanut rajusti. Elokuvien tekijät eivät saa tästä kirjastokäytöstä eli ”lainaamisesta” mitään korvausta. Tällä on vaikutus av-tekijöiden ja näyttelijöiden tekijänoikeuskorvauksiin, jotka koostuvat useista pienistä tulonlähteistä.

Yhteenvetona toteamme, että kannatamme e-lainauskorvauksen sisällyttämistä tekijänoikeuslakiin, siten, että kaikkia tekijöitä ja oikeudenhaltijoita sekä erityyppisiä e-aineistoja kohdellaan yhdenvertaisesti.

Kuusikko Elina
Suomen Näyttelijäliitto - Finlands Skådespelarförbund ry.